

rán csoportfőnök volt. Neve alapján csehnek gondoltam (zahradnicek – kiskertész), s bár Bécsben hunyt el, nyelvismerete ezt megerősíti.

A másik személy Weeber Alfréd Rezső Tivadar altábornagy (1859–1936). A háború előtt Gonda Béla többször írt a Magyar Adria Egyesület folyóiratában, *A Tengerben* a magyar nemzetiségű tisztokról a haditengerészet tisztikarában. Gonda azt panaszolta, hogy míg a magyarok alkották a németek után a tisztikarban a második legnépesebb csoportot (10–11%), addig a törzstisztek között már nagyjával is alig volt található magyar. Ezt azzal magyarázta, hogy a magyarok többsége „megunva a nehéz haditengerészeti szolgálatot” néhány év múlva elhagyta a flottát és átment a gyorsabb előléptetéssel és magasabb fizetéssel kecsegtető Honvédségbe. Weeber karrierje tipikus példája egy ilyen életútnak, bár ő néhány évnél jóval többet töltött a haditengerészetben. A pozsonyi születésű Weeber, aki halála előtt Várvédyre magyarosított, a Haditengerészeti Akadémiát 1878-ban végezte el Fiumében, 1893-ban érte el az 1. osztályú sorhajóhadnagyi rendfokozatot. 1897 januárjában lépett át a Honvédségbe. 1915 márciusában orosz hadifogságba esett, ahonnan 1918 áprilisában tért vissza. A következő hónapban az uralkodó visszamenőlegesen (1915. május 1-jétől) előléptette altábornaggyá. Kortárs haditengerészeti pályafutásokkal összevetve látszik, hogy jó lóra tett (kivéve az orosz hadifogság), mert ha a flottában marad, nagy valószínűséggel sorhajókapitányként (ezredes) helyezik nyugállományba, mely után esetleg megkapta volna az ellentengernagyi (vezérőrnagy) címet.

Balla Tibor könyve, akárcsak az előző rész, a Hadtörténeti Intézet és Múzeum Könyvtára sorozatban jelent meg, melynek sorozatszerkesztője Veszprémy László. A B/5 formátumú, szép kiállítású, a sorozat arculatába illeszkedő, keményfedeles kötet szerkesztője Somogyi Gréta volt. A munkát Kiss Gábor és Pollmann Ferenc lektorálta. A trilogia második kötete ezennel megjelent, a szerző ígéretének megfelelően most már a harmadik, a vezérőrnagyokat bemutató záró kötetet várjuk. A könyvet a korszakkal foglalkozó történészek mellett a Nagy Háború története iránt érdeklődő laikusok is haszonnal forgathatják.

Krámli Mihály

RAPAICH RICHÁRD

ANTANT-ELLENŐRZÉS MAGYARORSZÁGON

(Meritum Közhasznú Egyesület, Szeged, 2019. 667 o. ISBN 978-615-81246-0-7)

A szegedi Meritum Kulturális és Művelődési Közhasznú Egyesület gondozásában, az MTA – Lendület Trianon 100 Kutatócsoport támogatásával készült kötetet 2019 májusában mutatták be az ELTE BTK Történeti Intézet Szekfü Gyula Könyvtárában. A mű alapja Rapaich Richárd tábornok (1882–1973) hivatali naplója, mely a Hadtörténelmi Levéltárban az Országos katonai hatóságok I. 46. számú jelzetén található. A forrást Juhász Balázs, az ELTE BTK Új- és Jelenkori Egyetemes Történeti Tanszék adjunktusa rendezte sajtó alá, bevezető tanulmányt írt hozzá és magyarázó jegyzetekkel is ellátta.

Míg a trianoni békediktátum katonai rendelkezései viszonylag közismertnek számítanak, addig az ezek betartását hazánkban 1921–1927 között ellenőrző nemzetközi szervezet, a Szövetségek Közi Katonai Ellenőrző Bizottság (SZKEB) létezéséről és pontos tevé-

kenységéről már jóval szűkebb körnek van tudomása. Létrejöttének célja az első világháborúban vesztes oldalon álló országok közvetlen katonai ellenőrzése volt, azaz garantálni a békeszerződések haderőre, hadfelszerelésre és hadianyaggyártásra vonatkozó pontjainak betartását. A Németországban, Ausztriában, Magyarországon és Bulgáriában országoként külön felállított bizottságokat az antant szövetségi rendszerébe tartozó államok katonai küldöttei, az olasz, francia, angol és japán nemzeti delegációk alkották. Ha modern kifejezéssel jellemeznénk, akkor a SZKEB egy béketámogató, többnemzeti katonai együttműködés volt. Ez a fajta ellenőrzés azonban mégsem hasonlítható korunk NATO vagy EBESZ misszióihoz, hiszen a SZKEB felettes testülete, a Ferdinand Foch marsall elnökölte Versailles-i Katonai Szövetséges Bizottság nem rendelkezett olyan szervezeti háttérrel, jogosultságokkal és nemzetközi felhatalmazással, mint napjaink biztonsgági és védelmi tömörülései.

Az ellenőrzés alá vont államokban működő egyes bizottságok elnökségét országonként más-más győztes nagyhatalom adta. A vezető ország képviselőitől kívül a SZKEB küldöttségek nemzeti delegátusokra tagolódtak tovább. A delegációk természetesen igyekeztek saját nemzeti érdekeik mentén tevékenykedni és az adott országban minél jelentősebb külpolitikai befolyásra törekedni. Ettől függetlenül, a vegyes összetétel révén remélt függetlenség és pártatlanság csak csekély módon érvényesült. Ezt a helyzetet tovább fokozta a kisantant államok folyamatos nyomásgyakorlása, ami gyakran „téves riasztásokban”, provokációkban is megnyilvánult. Szintén aktívak voltak a titkosszolgálati módszerek alkalmazásában, előfordult, hogy a SZKEB kiszolgáló apparátusába ügynököket ültettek vagy beszervezték az ott szolgálatot teljesítőket.

A szervezet magyarországi megbízatásának végét 1927-ben már a locarnói egyezmény szellemében kialakuló európai biztonsgági tér, a győztesek és a vesztesek között létrejövő új szellemű megegyezések, a kölcsönös garanciaszerződések hozták el.

A Hadtörténelmi Levéltárban kutatók sok és sokféle iratanyagban találkozhatnak a Szövetségek Katonai Ellenőrző Bizottság magyarországi munkájával. Számtalan jelentés, minisztériumi átirat őriz adatokat, részinformációkat a szervezetről. Olyan korabeli szintézis, tanulmány azonban nem született, amely feldolgozta és értékelt volna a SZKEB tevékenységét. Ezért emelkedik ki elsődleges forrásanyagként a Rapaich-féle napló a többi levéltári irat közül.

A füzetekre, lapokra gépelt irat-együttes eléggé töredékes formában maradt fenn, az anyagból komplett évek, hónapok hiányoznak. A napi bejegyzéseket Rapaich, mint a SZKEB-hez rendelt kormánybiztos, egyfajta belső feljegyzésként vetette papírra. Precíz munkáját jellemzi, hogy még a hétvégék és az ünnepnapok sem maradtak hosszabb-rövidebb megjegyzés nélkül. Távollétében kinevezett helyettese, vitéz Szentkeresztessy Henrik őrnagy (1887–1935), később vezérkari ezredes – a Légierő egyik megteremtője – vezette a hivatali memoárt.

A naplóból kiolvasható, hogy a magyar kormányzat és a honvédelmi tárca mennyire fontosnak tartotta a bizottsággal való napi szintű kapcsolattartást, nem mellesleg az antant-tisztek szolgálati és szolgálaton kívüli ténykedésének megfigyelését. Helyesen látták meg a lehetőséget abban, hogy az ellenőrök, akik végtére is egyfajta attaséi feladatot láttak el, kiváló diplomáciai csatornát jelenthetnek az elszigetelődéssel küzdő országnak. Ehhez természetesen szükség volt magyar részről egy olyan, minden delegáció számára elfogadható, megfelelő nyelvi és szakmai tudással és tekintéllyel rendelkező, nem mel-

lesleg kiváló külügyéri vénával is megáldott főtisztre, mint Rapaich Richárd. Kinevezett felelősként őt terhelte a bonyolult diplomáciai munka, ugyanis elméletben minden kérelem, hivatalos irat és információ csak rajta keresztül és az ő tudtával volt közvetíthető a magyar szervek és a SZKEB között. Ezért a kormánybiztosnak fontos megbízatásából adódóan úgyszólván állandó bejárása volt a honvédelmi miniszterhez.

A napló, amely a honvédelmi minisztérium számára valószínűleg egyfajta munkajelentésként készült, nem csak a hivatali ténykedés rögzítésére szorítkozik és nem pusztán kronologikus eseményleírás. A kormánybiztos és helyettese az ellenőrzések, tárgyalások leírásán kívül beszámol a magánbeszélgetésekről, apróbb eseményekről is, részletekbe menően megőrökítve az antant Magyarországon szolgáló küldötteinek mindennapjait. Az SZKEB hivatali helyeiben, az egykori Haditermény-palotában történeken kívül Rapaich leírta saját intézkedéseit, tapasztalatait, benyomásait, gondolatait is, további adatokkal és érdekességekkel gazdagítva a témáról és a korszakról szerzett ismereteket.

Világosan nyomon követhető, hogy a SZKEB hatéves megbízatása alatt milyen területekre összpontosította figyelmét, mit kezeltek már-már rutinfeladatként és mi okozott számukra kihívást. Az ellenőrzések, egyeztetések során vissza-visszatérő kérdésként megjelent a fegyverzeti- és létszámviszonyok alakulása, a kiképzésügy, a tisztképzés helyzete, vagy az Állami Hadianyaggyár megalapítása körüli huzavona.

Ugyancsak kibontakozik előttünk az egyes nemzetek képviselőinek különböző temperamentuma, hozzáállása, motivációja a feladatra nézve. Nehéz elkerülni, hogy ne a szokásos sztereotíp kép alakuljon ki bennünk a barátságos és lovagias olasz, a dölyfös és kötekedő francia, vagy a hűvös, de kifogástalan úriemberként viselkedő brit tisztekről, altisztekről.

De ugyanígy kirajzolódik előttünk a világháborúban győztes oldalon álló államok aktuális külpolitikai törekvése is. Ennek legékesebb példája a SZKEB magyarországi elnökségét betöltő Olasz Királyság közeledése hazánkhoz.

Rappaichnak köszönhetően jobban megismerhetjük a magyar kormányzat és a honvédelmi tárca azon lépéseit, amelyeket a békeszerződés pontjainak betartása vagy éppen azok kijátszása érdekében tett. Jellemző a kor mentalitására, hogy a kézzelfoghatóan érezhető nyomás ellenére a megfelelni akarás helyett inkább a nemzeti érdeket minden áron szem előtt tartó következetes magatartás érvényesült.

Feltérképezhető az is, hogy mely hazai szervezetek, hivatalok és személyek érintkeztek a Szövetségi Ellenőrző Bizottsággal, és hogy milyen volt az antant-küldöttek felé irányuló médiaérdeklődés és a közhangulat.

A naplót bevezető tanulmány igen alaposan összefoglalja a SZKEB felállításának előzményeit, tevékenységének és megszűntetésének történetét. Bemutatja a szervezet felépítését, vezetőit, kapcsolatát a magyar hatóságokkal, működésének külpolitikai kereteit. A kötetnek ez a része megfelelő keretbe helyezi a napló tartalmát és az értelmezést is elősegíti.

Már a bevezetésben is kitűnik, majd a könyv teljes egészében végigkövethető a tanulmány írójának törekvése az egyes fogalmak és történések interpretálására, a helyszínnek és személyek pontos azonosítására, az összefüggések bemutatására. Ehhez olyan elsődleges és másodlagos forrásokat, valamint sajtókiadványokat is segítségül hívott, amelyekkel magyar kutató eddig még nem foglalkozott. A hazai, a bécsi archívumok és a prágai Hadtörténeti Levéltár mellett az olasz Külügyminisztérium, a Szárazföldi Erők